

Szentmártoni János

„E SZÉP VILÁG HÁT NEM ENYÉM?”

Bókkon Gáborról és költészetéről

Megrendítő út *Bókkon Gáboré*. Nem csak rövidsége, hanem a mód is, ahogyan járta: a halállal nap mint nap szembenézők éleslátásával. Őt a sorsa nem a végzete felé vitte - végzete volt a sorsa mindvégig. Nem véletlenül foglalkozott annyit, sokszor maró logikával, Krisztus alakjával. Idén lenne 45 éves.

A szegény soroksári család sarja kiskorától fogva zenélni tanult. A Bartók Béla Zeneművészeti Szakiskola ütőtanszakán végzett, később zeneesztétikát hallgatott. Verseinek első olvasója *Ottó Ferenc* volt, a bartóki és kodályi világot a maga sorsával, művészetével folytató híres zeneszerző, *József Attila* barátja.

A zene és a költészet felfelé vitte, igen korán jelentkező súlyos betegsége viszont lefelé húzta, a mélybe. E két pólus angyali-ördögi forgásában így rögzítette állapotát *Egy napom* című versében: „Sisakros-télyos hajnal ébreszt / 4x4 méteres álmaim közt / Megpróbálok pontosan járni / mint a vekkeróra.” A mindennel elszámolt ember hangja ez.

Az állandó orvosi felügyelet és kórházba járás, valamint a megélhetésért folytatott hétköznapi robot, többek közt a 25. Színház zenei mindeneképp, olyan életformát diktált, amelyben az idegszálakig lebomló jellem egy hajmeresztően pontos és önmagához is kíméletlenül őszinte gondolatísággal párosult. Amely egy mindenben már a végkifejletet is érzékelő sorsot görgetett. Így az emberi kapcsolatok mélyére látó Bókkon Gábort sokszor a meg nem értettség, a konvenciókhoz alkalmazkodni és a kompromisszumra hajlani nem tudás örölte, és rekesztette ki idővel abból a világból, amely nem lehetett az övé, amit meghódítani nem volt ideje, sem lehetősége. Amelyről - *Kosztolányira*, *József Attilára* emlékeztető versében, az *Üzenet Majakovszkijnak* címűben - a következőképpen szólt: „Szabadságunkért perelő fegyverek helyett / Mi már csak ügyesen szerkesztett kérvényeket / Szorongatunk libazsíros kezünkben / Tétován...”

Magánéletében is hasonló a helyzet. Szerelmi kapcsolatai szinte egytől egyig kudarcba fúltak. Viszont költészetének egyik legerősebb ága a szerelmes versek, amelyekben hol tépődve-fuldokolva, hol pedig már az írónia fájdalmas távlatából szólal meg. A *Három nehéz ének Évának* kompozíció harmadik tételének utolsó strófája ez: „Mert irgalom volt minden ölelés. / Mert kegyelem szült minden éjszákát. / Eljövendő napok sortüzére várva: / halánték-fegyházban vezekel a vágy.”

Bókkon Gábor egész lényével volt jelen mindenütt. Mert belátta, illetve élete szólt arról, hogy másképp nem lehet. Ez fel is örölte. Mert nem védekezett. Mert nem tanulhatott meg védekezni. Naivságból? Vagy égi tisztaságból? Inkább az utóbbi. Testi-lelki nyomorúsága életét olyan szellemi síkra irányította, melynek végére bár nem juthatott, de gondolkodásának minden atomját meghatározta. Nem egy megkésett vátesz-szerep ez. Hanem csak a lehetőségeivel tisztában lévő és sorsával elszámolt gondolkodó öntudata - „Örömet ha szétosztottam / eltűnök homok-napjaim / között / Leszek tovább vezető út / talpatok alatt.” [*Testamentum*]

Volt azonban valami, amely felüdülést jelentett számára. Az évente megrendezett pécsi zenei táborozás, ahol találkozhatott a nagyvilággal, feltölthetkezhetett - az ilyen alkalmak után mindig újjászületve tért vissza a hétköznapi szürkeségébe. A *Stádium* című irodalmi, képzőművészeti és közéleti folyóirat 1990/4-es számának Bókkonra emlékező összeállításában közzétett levélben (melyet egy, a pécsi táborban megismert kolléga-barát írt a főszerkesztő Kárpáti Kamiinak) olvashatjuk, hogy Bókkon Gábor milyen „rendkívüli elméleti felkészültségű és érzékenységű” zenész volt. Hogy az illető milyen szeretettel emlékszik Bókkon „izgalmas zeneelméleti felszólalásaira és virtuóz rögtönzéseire”. A továbbiakban azt taglalja a levélíró, hogy barátja mennyire titokban tudta tartani költő mivoltát - „Persze a pécsi táborban nemcsak zenéről esett szó köztünk. Sok egyéb mellett irodalomról, írókról, költőkről is. Két költőt megkülönböztető szeretettel említett: Kálnoky Lászlót és Önt. Beszélt az ön soroksári otthonáról”, ahová „gyakorta járt vendégségbe, hogy egy virággal borított nyugodalmas tornácon hosszú órákat töltsön. (...) A legmegrázóbb azonban a halálhíre volt. Jóval a halála után Orbán Ottó visszaemlékező sorai kerültek kezembe. Abból tudtam meg, hogy ebben az évben elhunyt, és azt is, hogy valójában költő volt az én egykori pécsi beszélgetőtársam. Most utólag felmerül bennem a kérdés: vajon mindez csak Bókkon Gábor kivételes szerénysége miatt volt így? Vajon nem az irodalom súlyos betegsége és óriási preztízvesztése is az oka, hogy egy olyan szeretetre méltó költő, mint amilyen Bókkon Gábor volt, ennyire ismeretlen maradhatott?” - így zárja sorait a levélíró. Valóban elgondolkodtató kérdés. Holott indulásakor még számos kritika méltatta őt - utóhíre azonban annál halkabb, vérszegényebb.

Bókkon Gábor költői pályakezdése mondhatni ideális volt. A költészet és zene kettős és egymástól elválaszthatatlan vonzáskörében forgó fiatalembert Ottó Ferenc mutatta be Kárpáti Kamii költőnek, akivel még a váci fegyházban hozta össze sorsa az '50-es évek közepén - így és akkor került kapcsolatba a *füveskertiekkel*, a börtön poklának láthatatlan hajszálgyökerein át a művészetet és embert, egyszóval: a magukban az embert életben tartó fiatal művészek csoportjával. Az akkor még Soroksáron élő *Kárpáti Kamil* és a pályakezdő költő közt hosszú beszélgetések sora vette kezdetét. És itt lép be a képbe korunk modern barlangfestőjének, *Rátkay Endrének* alakja is. S tulajdonképpen: általuk Soroksár - gondoljunk például a *Soroksári oltárképekre* vagy a *Novemberi impromptukra*, Bókkon Gábor költészetének egyik csúcspontja. „Padokra ülnek elázott angyalok / Júdás mindennap elárul minket / Ezüst lovak patája csillan / Fényükben száradnak foltozott ingek”. (*Soroksári oltárképek*) A legősibb hangok egyikén szólal meg a vers, mondhatni abból az aranykorból, amelyben istenek és emberek még válltva éltek, nem volt szükségük művészetre, mert pusztán létük volt a költészet, a világ maga volt a csoda. Ez a közvetlen vershang, ez a legbelülről-megszólalás, amikor a szó születése leginkább a templomi csendhez hasonlatos, végig jellemzi Bókkon költészetét. Amikor a profanizálás eszköztárának a szakralitással való ötvözése is, amely a fentebb idézett strófából is egyértelműen kiviláglik.

Bókkon Gábor már az 1975-ös *Versmondók* könyvében jelentkezett versekkel, s az 1982-ben napvilágot látott kötete, a *Néhány szó a tigrisekről* - melynek felkarolója és szerkesztője *Rózsa Endre* volt a Kozmosz-könyvsorozatban - gazdag és pozitív kritikai fogadtatásban részesült: például *Eörsi István* az *Elet és Irodalomban*, Kárpáti Kamii a *Magyar Ifjúságban*, *Tandori Dezső* a *Könyvvilágban* mutatta be a fiatal költőt. Olyan generáció tagjaként indult a '80-as évek elején, melyet többek közt *Géczi János*, *Greguss Sándor*, *Győre Balázs*, *Parti Nagy Lajos*, *Tábor Ádám*, *Turcsány Péter* neve fémjelez. A közel tízenöt éves költői pályája során számos antológiába beválogatták, mint például a *Madárúton*, *A szarvas-sá változott fiú*, *Az éjszaka csodái* című gyűjteményekbe, verseit '74-től közölte az *Elet és Irodalom*, a *Magyar Ifjúság*, az *Eletünk*, a *Mozgó Világ*, a *Napjaink*, az *Új Forrás*, a *Jelenkor*.

A 25. Színház megszűnése után szabadfoglalkozású íróként élt korán bekövetkezett haláláig. Utolsó éveiben szerepelt még két antológiában: a *Kalavásárban* (gyerekversekkel) és a *Kinyitom az időben*. Megírta *Thomas Mann* kisregénye alapján *Vajda János* Márió és a varázsló című operájának librettóját. Valamint ő lett volna a '88-ban induló Stádium folyóirat zenei szerkesztője - de ekkor már az út végén állt, honnan nem vezetett visszafelé több csapás.

Fokozatosan kirekesztődött korából. És idővel szűkebb közege, az irodalmi élet is mellőzni kezdte. Rohamosan súlyosbodó betegsége volt-e az ok? Vagy érdek-cimboraságra képtelensége? Eldönthetetlen ma már.

Észép világ hát nem enyém? címmel jelentette meg az idén Bókkon Gábor összegyűjtött verseskötetét a Stádium Kiadó és a Bókkon Gábor Alapítvány. A hét ciklusba rendezett szép kiállítású könyvhöz - melynek utolsó fejezete, Bókkon gyermekverseit gyűjti csokorba - szerkesztője, Kárpáti Kamii írt utószót, a ciklusok címlapjain *Gaál Imre* grafikai gazdagítják a kötetet. Az értékes összeállításban nyomon követhetjük Bókkon Gábor költői fejlődését.

Már az eddig idézett versrészletekből is kiviláglik, hogy Bókkon honnan indult - a népköltészeti, József Attila-i, Bartók-i úton. A Nagy László-i, Juhász Ferenc-i szálat bizonyos értelemben tovább is gondolva, hiszen például a *Cantata profana* című vers általánosabb érvényben s így szélesebb körben ragadja meg Bartók hagyatékát, a requiem áramköreivel.

Bókkon költészetében, zene és kép együttélésében leheletfinoman ötvöződik a hazai népköltészet szürrealizmusa egy mediterrán, egy lorcai szürrealizmussal. Egyik legkiemelkedőbb versében, a *Novemberi impromptukban* meg is szólítja a klasszikus mestert: „Fekete esőt sírnak a gitárok/A tengernek tartok a dalból kifogyva / Nincs szavam a szerelemre - Énekelj helyettem / Te rózsá-torkú hím: Federico Garcia Lorca!” E költői vonal értékeivel feltöltkezve Bókkon versnyelve idővel áthajlik a groteszk igen sajátos kiaknázásába - amikor az abszurdítás, a profanizált vízió úgy történik, mintha mi sem lenne természetesebb. Ahogyan ő fogalmaz a *Pepita oroszán* bulgakovi történetének végén: „Az oroszán mellettünk lépdelt, / afrikai vadászkaladjai / mesélte kellemes orrhangon. / Zöldre váltotta a lámpákat, / összeráncolta az éjszakát.”

A közvetlen beszédet reprodukáló versnyelv általában is jellemzi a '80-as éveket és Bókkon kortársait. Ahogy Kulcsár Szabó Ernő vázolta egyik tanulmányában: „a költemény (...) a magánszféra köreibe visszahúzó, a bizonyosság hiányával folyvást szembesülő, elbizonytalanodó, de a viszonylagosságot kényszer-szituációként megnyilvánító, hűvös-tárgyas magánbeszéddé vált az új nemzedék kezén”.

Ezen motívumok és irodalmi hatások mentén bontakozott tehát Bókkon költészete. De hogy az életfényeken túl melyek voltak azok a fő állomások, ahol elidőzve újabb és újabb értékekkel gazdagodott e töredékben maradt életmű? Mik, illetve kik álltak a háttérben?

Az első nagy váltást a Füst Milán művészetével való megismerkedés eredményezte. Amelyből nem is annyira a - legnemesebb értelemben vett - patetizmus szüremlett át, mint inkább a lírai önvizsgálat pontossága. A Füstnek címzett versekről Bezzeg János így értekezett a Jelenkor hasábjain: „Ellentétes, egymással perlekedő indulatok, gesztusok mozgatják e költeményeket - száműzhetetlen motívumok a teljes elvegyülés utáni vágy és az önfeladással járó alkalmazkodás elfogadhatatlansága.” Ugyanebben az időben találkozott mélyebben az avantgárral is, a nyugati költészettel, többek közt Lorcával.

A harmadik állomás, mikor a szintén fiatalon elhunyt *Verbőczy Antal* köréhez csatlakozva felfedezte az akkor még mellőzött *Kálnoky László* költészetét. Tőle tanulta meg úgymond az irónia tollát vérbe mártva használni, egyfajta szakralitás jegyében. Amikor a témát először felemeli, égbe öltözteti, aztán lerántja, megtapossa. A *Húsz év múlva* parafrázisai többek közt erre példák: „Húsz év múlva - már nem értem -, hisz oly elragadóan szenilis leszek - / Miféle szerelemről zúmmögnek a nyárból kiselejtezett legyek / Éjszakánként azért Montblancként kigyúlnak bennem a koszorúserek, / A szeretetothon kamrácskájában - hol tervszerűen meszesedek.”

Az utolsó megálló, ahová sajnos nagyon fiatalon érkezett, a már-már laboratóriumi önvizsgálat lezámoló elemzései, számvetései - ez már betegségének költészete. A *Biblia* erkölcsi tanulságait szarkasztikusan értelmező és azokat a személyes tragédiával egyeztetett motívumsor (elsősorban Krisztus alakja), valamint a sorstárs nagy költőelőd, *József Attila* személye ekkorra kristályosult ki Bókkon világában végérvényesen.

E tanulmány azzal a szándékkal íródott, hogy többen kövessék a sorban - a Bókkon Gábor költői hagyatékát, életrajzát feltáró filológiai, esztétikai elemzésekkel. A magam részéről ennek reményében teszek pontot írásom végére, melyet rendhagyó módon egy verssel zárok, mely tipikus Bókkon-mű, egy az egyben közvetíti a testi-lelki szenvedésen, az elmúlással való szembenézésen átsugárzó éteri ünnep üzenetét, amely - az időbe kivéttve - már nem is emberi paraméterek mentén értelmezhető, s nyer létjogosultságot, hanem egy magasabb létrend szférájában.

ÉS HIÁBA GYÚJTASZ

Úgy megyek el ahogy jöttem
eléd lépve napok hullásából
S marad:
fénykép a többi közt
„anyuka ki ez a bácsi?”
félremozdított szék
„régén láttuk talán beteg?”
íz a szájban
bezárult ajtók
kilincs amely másra vár
Úgy megyek el ahogy jöttem
visszalépve napok hullásába
És hiába gyújtasz egyre több fényt
éjszakáid mindig
sötétebbek lesznek